

НАПРЯМ 3. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Бессараб О. В.

кандидат філологічних наук,

в. о. завідувача кафедри східної філології

*Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Арнаутова А. Р.

старший викладач кафедри східної філології

*Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Емірамзаєва А. С.

старший викладач кафедри східної філології

*Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

СТАНОВЛЕННЯ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ТРАДИЦІЇ У ПЕРІОД ДЕПОРТАЦІЇ

У пропонованій статті, яка є продовженням дослідження матеріалів з історії розвитку кримськотатарського перекладознавства, розглянуто процеси, що сталися у період депортації, а також шляхи та етапи відновлення, відродження і становлення кримськотатарського перекладу в контексті перекладених творів, формування нової кримськотатарської перекладацької школи та етапи її розвитку. Науково-методологічною базою нашого дослідження стали роботи провідних істориків, літературознавців, мовознавців, котрі займалися загальними питаннями перекладу й перекладознавства.

Як відомо, в останні роки на материковій Україні вживаються заходи щодо збереження й розвитку кримськотатарської мови. Це стало причиною народження нових проєктів і відновлення призупинених. Одним із тривалих проєктів, що втратив

свою актуальність, став перехід кримськотатарської писемності на латинську графіку. При обґрунтуванні рішення про перехід на латинську графіку бралися до уваги такі факти: відкриття спеціальності «Кримськотатарська мова і література» у Київському національному університеті у 2014 році, з моменту окупації кримського півострова російською армією, початок роботи Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського на території материкової України у 2016 році та відновлення роботи кафедри «Кримськотатарської та східної філології». Викладачі кримськотатарської мови та літератури, які працювали у відриві від Криму, зіткнулися з великими труднощами. Групи студентів, що набираються щорічно, складаються переважно з не носіїв. У 2019 році було видано 3 підручники на латинській графіці, запропонованій групою вчених у проєкті 2012 року, з різними методиками. Для підготовки кваліфікованих фахівців виникла необхідність у розробленні нових програм, що включають необхідні предмети, і складанні відповідних їм нових навчальних посібників. Одними з нових предметів у складі університетських програм є предмети, пов'язані з кримськотатарською перекладацькою діяльністю. На превеликий жаль, до 2014 року цей напрямок мало вивчено, а наявні дослідження поверхові і фрагментарні.

Пропонована стаття є продовженням зробленої нами спроби дослідження історії розвитку перекладу в кримськотатарській мові. У першій статті, на основі періодизації історії літератури, представленої Різою Фазіловим і Сафтером Нагаєм, ми розглянули такі періоди: 1) давній період кримськотатарської літератури / доба давньої кримськотатарської літератури; 2) золотоординський період кримськотатарської літератури / кримськотатарська література за часів Золотої Орди (1239–1428); 3) ханський період кримськотатарської літератури (1428–1783); 4) доба російського нашестя (захоплення) / література занепаду (1783–1883); 5) література доби Відродження (1883 – приблизно 1917); 6) кримськотатарська радянська література / література радянського періоду (1921–1944).

У цій статті вважаємо за необхідне продовжити дослідження і розглянути наступний літературний період, а саме: кримськотатарську літературу періоду депортації (1944–1987).

У перші роки депортації чисельність кримськотатарського населення скоротилася майже на 50 %. Народ перебував на межі вимирання, тому було не до думок про національний, соціально-політичний і культурний розвиток. Описуючи цей період, літературознавці виділяють 13 років застою. Більшість письменників, учителів, інтелігенції загинула на фронті, а ті, хто вижив, разом з усім народом боролися з голодом і хворобами. Ці страшні 13 років безвиході і страждань залишили свій відбиток в історії, культурі і літературі кримськотатарського народу, не говорячи вже про переклад художнього тексту або будь-які інші публікації.

Варто згадати твір єдиного автора Ідріса Асаніна, який у віці 17-18 років був перевезений у район Мітан Самаркандської області. Тисячі людей помирали від хвороб і голоду, і нікому було ховати померлих. Босі й голодні, осиротілі діти змушені були жебракувати, щоб вижити. Молодий Ідріс Асанін у своїх віршах описував усе, що бачив і переживав. Свої вірші він давав читати людям, які були поруч.

Лише у 1957 році, після того як запрацювала газета «*Lenin bayrağı*» («Ленин Байрагы») / «Ленінський стяг», кримськотатарські письменники, переживши тяжкі часи, відновили свою творчу діяльність [3]. Першим слід згадати Раїма Тинчерова (1908–1973), який почав роботу в цій газеті з самого її відкриття і працював там до кінця свого життя. Раїм Тинчеров був відомим письменником і талановитим перекладачем. З-під його майстерного пера вийшли переклади творів відомих класиків європейської та російської художньої літератури (зокрема твори Максима Горького). Завдяки його перекладам кримськотатарський народ мав можливість познайомитися з безліччю творів відомих класиків на рідній мові.

Починаючи з 1957 року в газеті «*Lenin bayrağı*», а з 1976 року в журналі «*Yıldız*» («Йылдыз»)/ «Зірка» активно публікувалися кримськотатарською мовою твори авторів споріднених народів. У цей період було перекладено та опубліковано безліч творів. У 1970 році Черкез-Алі видав збірку віршів «*Qaynar çoqraq başında*», до якої увійшли твори узбецьких поетів, перекладені кримськотатарською мовою. Сеїтумер Емін переклав роман Айбека «*Muqaddes qan*» (1970). Ешреф Шем'ї-заде переклав вірші узбецької народної поетеси Зульфії і видав книгу «*Bütün yillarım*

sızge» (1972). Айдер Осман переклав роман Ш. Рашидова «*Galipler*». Черкез-Алі та Різа Халід переклали поему «*Kaşmir türküsü*» Ш. Рашидова і видали збірку віршів поетів народів 15 республік СРСР «*Merabañız dostlar!*» (1975). У перекладі Черкеза-Алі була видана наступна збірка «*Sabalar hayır!*» (1982), до якої увійшли вірші узбецьких поетів і поетів інших народів. Джевдет Аметов переклав твір казанськотатарського поета Адхата Сеногула «*Yaşlıq abidesi*» (1979). Джевдет Аметов і Аблязіз Велієв видали збірку перекладених віршів «*Голуб Мур*» / «*Tinçlıq gögercini*» (1989). Черкез-Алі разом з Шакіром Селімом переклали роман Хаміда Гулама «*Ebediylik*» (1981).

До згаданих вище перекладачів кримськотатарською мовою можемо також додати таких авторів, як Решид Мурад, Айдер Осман, Різа Фазил, Біяля Мамбет, Аблязіз Велієв, Шакір Селім, Юнус Кандим та ін. Крім того, слід відзначити роботу російських авторів. Перекладаючи твори кримськотатарських письменників російською мовою, вони познайомили читача всього Радянського Союзу з роботами окремих письменників. У Москві та Ленінграді були видані російською мовою романи Ш. Алядіна «*Eger sevseñ*» (1964), «*Ruzgârdan sallanğan fenerler*» (1982), Ю. Болати «*Saf yürekler*» (1987), Черкеза-Алі «*Sabalar quçağında*» (1978), Еміля Аміта «*İşanç*» (1988), збірка повістей і оповідань «*Yükseklikniñ sırları*» (1988), збірка повістей Шаміля Алядіна «*Teselli*» (1985), Різи Халіда «*Dağ özeni*» (1965), «*Sevgini şereflep*» (1969), «*Siirler*» (1979), «*Erilğan*» (1981), «*Leytenantlıq yurları*» (1986), збірки віршів Черкеза-Алі «*Uluqlar*» (1986), Біяля Мамбета «*Oynaq at*» (1988) [6, с. 539–540; 1, с. 102–106; 2, с. 72–74].

У Ташкенті узбецькою мовою була опублікована збірка віршів кримськотатарських поетів «*Çeçekler vadiysi*» (1968), збірка Еміля Аміта «*Kök quşağı*» (1980), збірка оповідань Ервіна Умерова «*Köktal yolu*» (1972), збірники віршів і казок Б. Мамбета «*Medihanıñ tayçığı*» (1979), «*Ali ve ayuv*» (1986), роман Черкеза-Алі «*Sabalar quçağında*» (1985), збірники оповідань і повістей Уріє Едемової «*Qara közler*» (1985), «*Ömürlük yanımdayıñ*», роман Ісмаїла Гаспринського «*Dar ur-Rahat müsülmanları*» (1998) у перекладі С. Нагаєва, обрані оповідання Ервіна Умерова «*Qara poyezdlar*» (2000). Російською мовою були видані збірка оповідань і повістей Шаміля Алядіна «*Eşil yapıncalı qız*» (1969),

збірка творів різних авторів «Ömürimizniñ künleri» (1958), збірка А. Алтанли «Ebediy alev» (1976), збірка віршів Черкеза-Алі «Solmaz çeçekler» (1975), збірка творів різних авторів «Ömürimizniñ künleri» (1958). Над перекладами творів кримськотатарських авторів працювали такі перекладачі: А. Белякова і Ф. Калунцев, М. Дудін і О. Мальцев, О. Шестинський і В. Цибін, О. Дмитрієв і М. Борисова, А. Одинцов і Е. Арбенін, Б. Кежун і А. Зирін. Крім того, плідно працювали кримськотатарські письменники, які закінчили Інститут літератури імені М. Горького: зокрема Ервін Умеров, Еміль Аміт, Нузет Умеров. Вони майстерно перекладали на російську мову твори з кримськотатарської мови, а також з узбецької, розширюючи таким чином їхню читацьку аудиторію [6, с. 541].

Художній переклад кримськотатарської літератури у депортаційний період було практично знищено. І тільки у 1957 році починають свою творчу діяльність декілька письменників, які змогли вижити в ті тяжкі роки. І тільки завдяки їм стало можливим з'явлення письменників та перекладачів нового покоління, котрі за порівняно короткий проміжок часу змогли досягти високого професійного рівня. Адже в ті роки важливим було донести зміст своїх творів як російськомовному читачу, так і представникам народів споріднених мов. Крім того перекладалися і твори російської класичної літератури, і західних класиків. Таким чином, можемо впевнено стверджувати, що художній переклад є важливою частиною їхньої творчої діяльності.

Безумовно наше дослідження потребує продовження та аналізу перекладу наступних періодів: періоду повернення на Батьківщину (1987) та сучасного перекладу.

Список використаних джерел:

1. Велиулаева А. Къырымтатар ве джиан эдебияты (интегрирленген курс) : 11-иджи сыныф талебелери ичюн дерслик. Симферополь : КъДЖИ «Къырымдевокъувпеднешир» нешрияты», 2011. 464 с.

2. Велиулаева А. Къырымтатар эдебияты (стандарт севие) : 11-инджи сыныф, окъутув къырымтатар тилинде альт барылган умумтасиль мектеплери ичюн дерслик. Черновцы: Букрек нешрият зви, 2019. 304 с.

3. Енциклопедія Сучасної України [Ел. ресурс]/ гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. – Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=26343

4. Къырымтатар эдебияты 8-инджи сыныф ичюн / А. Кокиева, Къ.У. Сялядинов, Г.А. Межмединова, А.М. Харахады. Симферополь : Кримське навчально-педагогика нешрияты, 2002. 232 с.

5. Куртнезир З. Къырымтатар эдилпери. Омюр ве яратыджылыкълар акъкъында кыскъа малюматлар. Акъмесджит : «Таврия» нешрияты, 2000. 224 с.

6. Фазылов Р. Къырымтатар эдебиятынынъ тарихы. Кыскъа бир назар / Р. Фазылов, С. Нагаев. Симферополь : Къырым девлет окъув-педагогика нешрияты, 2001. 640 с.

7. Юнусова Л.С. Крымскотатарская литература. Симферополь : Доля, 2000. 349 с.

Дейкун П. В.

викладач іноземної мови

Відокремленого структурного підрозділу

*«Ніжинський фаховий коледж Національного університету
біоресурсів і природокористування України»*

ТРУДНОЩІ ПІД ЧАС УСНОГО СИНХРОННОГО ПЕРЕКЛАДУ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У сучасному суспільстві важко переоцінити роль перекладу, що уможливорює порозуміння між представниками різних культур та світоглядів. Тлумачення поділяємо на два основних типи: усний і письмовий [1, с. 123]. У суспільно-політичній сфері до синхронного перекладу як підтипу усного вдаються в разі проведення міжнародних конференцій, перемовин або ж значущих політичних зустрічей [1, с. 127].